

УДК 343.98

Світлана Вікторівна ЄВДОКІМЕНКО,

доктор юридичних наук,

приватний судовий експерт з економічних досліджень

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОСЛІДЖЕННЯМ ДОКУМЕНТІВ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Кредитно-фінансова діяльність в умовах ринкових відносин призначена для виконання важливої функції у сфері економіки. Особливе місце у цій діяльності займає банківська сфера, оскільки все частіше мають місце правопорушення із розкрадання грошових коштів різними шляхами [1, ст. 295].

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 7 закону України «Про Національний банк України», до функцій Національного банку України відноситься встановлення для банків правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна.

Відповідно до вимог ст. 41 Національний банк встановлює обов'язкові для банківської системи стандарти та правила ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності, що відповідають вимогам законів України та міжнародним стандартам фінансової звітності. Більш того, відповідно до ст. 55 – головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів [2]

На підставі даного Закону України Правлінням Національного банку України було розроблено та затверджено ряд постанов і інструкцій, які є регуляторними актами та є обов'язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб.

Правові основи надання, використання та повернення кредитів і регулювання взаємовідносин суб'єктів в процесі кредитування, визначає Положення Національного банку України «Про кредитування від 28 вересня 1995 року № 246.

Відповідно до закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях і повинні мати такі обов'язкові реквізити: назву документа (форми); дату і місце складання; назву підприємства, від імені якого складено документ; зміст та обсяг господарської операції; одиницю виміру господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення; особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції [3, п. 2 ст. 9]

Це також підтверджується Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, щодо якого первинні документи (на паперових і машинолічильних носіях інформації) для надання їм юридичної сили і доказовості повинні мати такі обов'язкові реквізити: назва підприємства, установи, від імені яких складений документ, назва документа (форми), код форми, дата і місце складання, зміст господарської операції та її вимірники (у натуральному і вартісному виразі), посади, прізвища і підписи осіб, відповідальних за дозвіл та здійснення господарської операції і складання первинного документа. Забороняється приймати до виконання первинні документи на операції, що суперечать законодавчим і нормативним актам [4, п. 2.4, 2.6, 2.7].

Але всупереч вищезазначеним нормативно-правовим актам на дослідження по справах, пов'язаних з неповерненням банківських кредитів надаються розрахункові документи з порушенням відображення обов'язкових реквізитів: наявність підписів працівників Банку **без** зазначення посад і прізвищ; не співпадає ім'я по батькові Позичальника з копією паспорта і даними Кредитного договору; не зазначено або відрізняється номер чи дата Кредитного договору, відсутній штамп банку, не співпадає призначення платежу та інше.

Необхідно звернути увагу, що кількість підписів зі сторони банку у розрахункових документах може змінюватися, а це повинно бути затверджено положенням банку і незмінно.

Згідно Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, первинні документи, які не містять обов'язкових реквізитів, є недійсними і не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку [5, підп. 2.1.1 п. 2].

Відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, недійсні касові документи повертаються Заявнику без виконання. Якщо розрахункові документи, у яких перевірені реквізити, заповнено з порушенням вимог цієї глави, глав 5 і 6 та додатка 8 до цієї Інструкції, то банк, що здійснив перевірку, повертає їх без виконання згідно з пунктами 2.15 і 2.18 цієї глави. Також банки повертають без виконання розрахункові документи, якщо: у розрахунковому документі не заповнено хоча б один із реквізитів, заповнення якого передбачено його формою, крім реквізиту «Дата валютування» [6, п. 2.5].

Таким чином, розрахункові документи з відсутніми обов'язковими реквізитами не можуть бути підставою для бухгалтерського обліку, відтак – належним доказом у справі.

Загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, встановлює відповідальність суб'єктів переказу, а також визначає загальний порядок здійснення нагляду (оверсайта) за платіжними системами визначається законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [7].

Інструкція про ведення касових операцій банками України є нормативно-правовим актом Національного банку України, який встановлює порядок та вимоги щодо здійснення банками, їх філіями та відділеннями касових операцій в банках України та порядок оформлення касових документів.

До касових документів, які оформляються згідно з касовими операціями, визначеними цією Інструкцією, належать: заява на переказ готівки (додаток 6), прибутково-видатковий касовий ордер (додаток 7), заява на видачу готівки (додаток 8), прибутковий касовий ордер (додаток 9), видатковий касовий ордер (додаток 10), грошовий чек (додаток 11), а також рахунки на сплату платежів та документи, установлені відповідною платіжною системою для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі [8, ч. 1 гл. 1 розд. III].

До касових операцій, належать видача готівки національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або із застосуванням платіжних карток з їх рахунків чи відповідного рахунку банку через його касу або банкомат [8, абз. 4 ч. 3 розд. I].

Практика проведення економічних судових експертиз свідчить про те, що на дослідження останнім часом не надаються оригінали розрахунково-касових документів або надаються копії документів, незаверені належним чином.

Вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України передбачено, що кредитні та вкладні (депозитні) операції відображаються за відповідними рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, залежно від категорії контрагентів, виду кредиту / вкладу (депозиту) та строків їх використання [9, п. 1.4; 10].

Зазначено, що всупереч вищезазначеним нормативно-правовим актам на дослідження не надаються виписки з особових рахунків, зазначених у Кредитних договорах, відповідно до яких можна було б співставити надані на дослідження заяви на видачу готівки щодо підтвердження сплати Позичальником тіла кредиту, процентів, комісії, штрафів та інших платежів.

Виписки є фінансовими документами, до яких додаються первинні документи, що засвідчують факт проведення операцій по зарахуванню або списанню коштів. Але виписки не підтверджуються оригіналами первинних бухгалтерських документів зі власним підписом Позичальника, не надається всіх підтверджуючих документів до кожної операції.

Часто відсутнє документальне підтвердження розпорядження Позичальником кредитними коштами за цільовим призначенням (перерахування їх на інший рахунок, третій особі, проведення валютно-обмінної операції).

Положенням «Про організацію операційної діяльності в банках України» визначено, що інформація, яка міститься в первинних документах, систематизується в регістрах синтетичного та аналітичного обліку. Запис у регістрах аналітичного обліку здійснюється лише на підставі відповідного санкціонованого первинного документа (паперового або електронного) [11, п. 5.1 гл. 5].

Регістри бухгалтерського обліку повинні містити назву, період реєстрації операції, прізвища і підписи або інші дані, що дають змогу ідентифікувати осіб, які брали участь у їх складанні. Банки обов'язково мають складати на паперових та/або електронних носіях такі регістри: *особові рахунки та виписки з них*; аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій; книги реєстрації відкритих рахунків; оборотно-сальдовий баланс; інші регістри відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку [9, п. 5.2, гл. 5].

Не завжди на дослідження надається зведений документ Банку, наприклад, Розрахунок заборгованості за весь строк використання кредитом, в якому було б відображено дати погашення Позичальником заборгованості, кількість фактичних днів, за якими нараховуються щомісячні відсотки, нараховані і сплачені тіло кредиту, відсотки і інші платежі.

Ненадання або надання неправильно оформлених чи незавірених належним чином документів не надають можливості відповісти на поставленні питання, але свідчать про невідповідність нормативно-правовим актам. Навмисно чи ненавмисно – це питання суду.

Список бібліографічних посилань: 1. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с. 2. Про Національний банк України: закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_natsionalnij_bank_ukraini/statja-2.htm (дата звернення: 10.10.2017). 3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_buhgalters_kij_oblik_ta_finansovu_zvitnist.htm (дата звернення: 10.10.2017). 4. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ М-ва фінансів України від 24.05.1995 № 88 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG704.html (дата звернення: 10.10.2017). 5. Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України: постанова Правління Національного банку України від 30.12.1998 № 566 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3349.html (дата звернення: 10.10.2017). 6. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 № 22 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8976.html (дата звернення: 10.10.2017). 7. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: закон України від 05.04.2001 № 2346-III // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012346.html (дата звернення: 10.10.2017). 8. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками України: постанова Правління Національного банку України від 01.06.2011 № 174 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE19528.html (дата звернення: 10.10.2017). 9. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України: постанова Правління Національного банку України від 27.12.2007 № 481 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE14739.html (дата звернення: 10.10.2017). 10. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України: постанова Правління Національного банку України від 17.06.2004 № 280 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG9517.html (дата звернення: 10.10.2017). 11. Про затвердження Положення про організацію операційної діяльності в банках України: постанова Національного банку України від 18.06.2003 № 254 // Ліга. Закон: портал. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG7880.html (дата звернення: 10.10.2017).

Одержано 13.10.2017